

1 ALS ONGEZOND (ON)GEOORLOOFD IS; EEN INLEIDING OVER DE INZET VAN HET RECHT BIJ LEGALE MAAR GEZONDHEIDSBEDREIGENDE PRODUCTEN EN DIENSTEN

A.L.M. Keirse, R.S.B. Kool & R. Ortlep

SAMENVATTING

Dit inleidende hoofdstuk schetst de achtergrond en de opzet van dit boek. Daarbij wordt het belang van de centrale vraag naar de (wenselijke) inzet van het recht in de strijd tegen legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten voor het voetlicht gebracht. Het biedt voorts een overzicht van de (veelzijdigheid van de) inhoud. De inleiding sluit af met een open uitnodiging tot verder debat.

1 AANLEIDING

Jaarlijks sterven wereldwijd miljoenen mensen als gevolg van legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten. Daarmee lijdt ook de maatschappij (in binnen en buitenland) jaarlijks enorme schade, niet alleen vanwege de maatschappelijke kosten verbonden aan gezondheidszorg, maar ook vanwege het wegvallen van sociaaleconomisch potentieel. Dit geeft urgentie aan de strijd tegen deze producten en diensten. Hoewel het voornamelijk legale producten en diensten betreft die de gezondheid bedreigen, is de rol van het recht niet uitgespeeld.

Uitvoering geven aan de opdracht te waken voor de volksgezondheid – zoals de overheid die heeft – is evenwel geen eenvoudige opgave; gezondheid relateert aan de autonomie van het individu over diens ‘lijf en leden’. Aanvaarding van overheidsinmenging, en nog wel op een dwingend niveau, roept weerstand op. Regulering van een zo nauw aan het individuele leven gerelateerde kwestie roept in de regel geen intrinsieke betrokkenheid op; eerder het tegendeel. Burgers zijn autonome rechtssubjecten en dragen de ‘kosten’ van

hun ongezonde gedrag deels zelf. Bovendien is het voor de overheid lastig, zo niet onmogelijk, om greep te krijgen op gezondheidsbedreigende risico's. Die zijn er immers in allerhande soorten en maten en niet steeds is het mogelijk deze tijdig te onderkennen. Wanneer er een vermoeden bestaat van mogelijke gezondheidsschade is het geen sinecure om op die grond voldoende maatschappelijk draagvlak te creëren voor een gebruiksregulering. Economische, filosofische, historische, morele, politieke, psychologische of sociale analyses vormen de voedingsbronnen van de slagkracht van overheidssturing in dezen. Daarbij heeft de overheid weliswaar het recht tot haar beschikking, maar de inzet daarvan gaat niet zonder slag of stoot. De inperking van de individuele vrijheid die gepaard gaat met de regulering en verantwoordelijkheidstoedeling behoeft immers een rechtvaardiging. Dit geldt temeer wanneer het gaat om producten en diensten die rechtens geoorloofd zijn en desondanks potentieel gevaar scheppen of zelfs daadwerkelijk schade veroorzaken.

Zeker, in de regel worden voorzorgsmaatregelen genomen. Nieuwe producten zijn onderworpen aan bijvoorbeeld vergunningsvoorschriften en mogen niet zonder meer op de markt worden gebracht. Vooraf dient bijvoorbeeld getoetst te worden op de (aanvaardbaarheid van) risico's voor de volksgezondheid. Maar die voorzorg volstaat niet altijd, of is gewoonweg afwezig, zoals in het geval van traditionele producten en diensten die eenieder gewoon is af te nemen en die, mits in beperkte mate geconsumeerd of afgenomen, niet schadelijk hoeven te zijn, denk aan suiker, vet of alcohol. Maar ook de consumptie van producten en diensten waarvan we inmiddels weten dat ze (zeer) schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid leent zich soms moeilijk voor overheidsregulering. Een uitgesproken voorbeeld hiervan is het roken dat in de loop van enige decennia is verworpen van een algemeen aanvaard genotmoment tot wellicht een door de tabaksindustrie gepleegd levensdelict. Maar ook andere legale producten en diensten waarvan we als maatschappij lange tijd ongebreideld gebruik hebben gemaakt ter verhoging van de levensstandaard, zoals het verbruik van koolwaterstoffen, afkomstig uit minerale olie, blijken gezondheidsrisico's te hebben en roepen de vraag op naar overheidsregulering en het toedelen van verantwoordelijkheid.

2 DOELSTELLING EN AANPAK

De (wenselijke) inzet van het recht en andere reguleringsmiddelen in de strijd tegen legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten is het onderwerp van een lopend onderzoeksproject van het *Utrecht Centre for Accountabilty and Liability Law (UCALL)*. Op het *Ius Commune Congres* dat eind november 2017 aan de Universiteit Utrecht plaatsvond, is in dit verband gedebatteerd over de rol van het aansprakelijkheidsrecht bij deze problematiek. Van dat congres is onlangs verslag gedaan in het *Tijdschrift voor Consumentenrecht & handelspraktijken* (*Lethal but legal, and where does tort law come in?*,

TvC 2018-1, p. 35-41). De onderhavige bundel bouwt voort op dat congres en biedt tevens de basis voor het UCALL Jubileum Congres dat op 18 mei 2018 aan de Universiteit Utrecht plaatsvindt onder de titel *Legal but Potentially Lethal Products and Services*. Vanuit een multidimensionale invalshoek wordt gezien wat de juridische benadering van legale maar gezondheidsbedreigende risico's is, kan en moet zijn.

Het is een actueel thema. De toename van overgewicht en obesitas en van diabetes onder jongeren en volwassenen, als gevolg van ongezonde voeding, vormt bijvoorbeeld een groot actueel maatschappelijk probleem dat volop in de aandacht staat. Overgewicht en obesitas behoren tot de belangrijkste volksgezondheidsproblemen van deze tijd. Verder staat de consumptie van tabaksproducten nog immer te boek als de vermijdbare doodsoorzaak nummer één. Wereldwijd sterven jaarlijks zes miljoen mensen als gevolg van tabaksgebruik. In Nederland alleen al worden hieraan 20.000 doden per jaar toegeschreven. Een ander urgent probleem is de (zorg over de) luchtkwaliteit, onder meer in steden, in scholen en in vliegtuigen. Feit is voorts dat de mens voortdurend blootstaat aan onzekere risico's; aan stoffen of zaken die mogelijk schadelijk zijn voor de gezondheid.

Beoogd wordt de rol van het recht en andere reguleringsmiddelen bij de aanpak van deze en andere actuele (volks)gezondheidsproblemen voor het voetlicht te brengen. Aldus brengt deze bundel de privaatrechtelijke en publiekrechtelijke strijd tegen legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten in kaart. Hierin ligt echter uitdrukkelijk geen (positief of negatief) waardeoordeel besloten. De strijd wordt gevoerd en dat zal in de bundel naar voren komen; het zal hierbij deels gaan om een positieve belichting van deze ontwikkelingen, maar er is zonder meer ook ruimte voor een kritische reflectie op deze strijd. Vragen van legitimiteit en opportuniteit worden beslist ook geadresseerd.

Het is eigen aan dit onderwerp dat verscheidene beginselen en *policy*-argumenten daarbij een rol spelen. Denk aan het opportuniteitsbeginsel, de idee van beleidsvrijheid, concepten als maatschappelijke sociale welvaartsmaximalisatie en paternalisme, beginselen van autonomie en vrije wil, alsook het paradigma van de contractsvrijheid. In deze bundel komt dan ook tevens het sociaal-filosofisch gedachtegoed aan bod evenals rechtseconomische analyses. Nu wij het recht mede als instrument van gedragsbeïnvloeding gezien, heeft ook de vraag hoe deze inzet zich verhoudt tot inzichten over sociale en psychologische voorwaarden voor effectieve bevordering van gewenst gedrag onze aandacht, waaronder in het bijzonder *nudging*. Betrokken worden voorts inzichten uit de medische wetenschappen voor de concretisering van de bedreiging van de volksgezondheid. Daarnaast werpt externe rechtsvergelijking (op deelterreinen van dit onderwerp) vruchten af.

Het resultaat is een multidisciplinaire bundel met bijdragen vanuit verschillende vakgebieden, waaronder het privaatrecht, het staats- en bestuursrecht, het strafrecht, het internationale recht, het mensenrechtenrecht, de economie, de filosofie, de psychologie en de medische wetenschappen. Tot de doelgroep van dit boek behoren regelgevers, beleidsmakers, academici, rechters, advocaten en bedrijfsjuristen, simpelweg omdat zij, elk op hun eigen terrein, de juridische omgang met legale, maar gezondheidsbedreigende producten en diensten bepalen.

De bundel laat zich lezen als een drieluik. Het eerste paneel brengt in beeld aan wie het is om in te grijpen. Het belicht wat het recht vergt van de wetgever, de beleidsmaker, de rechter, de toezichthouder en de betrokken industrieën. Uit deze bijdragen volgt dat hier zowel het publiek- als het privaatrecht leidend is, dat bovendien niet alleen van nationale, maar veelal ook van Europese en internationale komaf is. Dat leidt tot de vraag naar hoe het recht ingrijpt, kan ingrijpen en moet ingrijpen. Hierop concentreert het tweede paneel zich. Geëvalueerd wordt welke rechtelijke middelen aangewezen (kunnen) zijn. Daarna vervolgt het derde paneel met vijf casestudies die aan het debat (meer) handen en voeten geven. Deze gevalsanalyses gaan over transvetten in levensmiddelen, roken, suiker, de koolwaterstoffen *MOSH* en *MOAH* en de gezonde school.

3 OVERVIEW VAN DE BIJDRAGEN

Gezondheidszorg is onbetwist een publieke kwestie, maar wat houdt die opdracht in en waar stuit regulering van overheidswege af op de autonomie van het individu? Artikel 22 van de Grondwet, dat bepaalt dat overheid maatregelen dient te treffen ter bevordering van de volksgezondheid, biedt weliswaar een grondslag, maar geeft geen nadere invulling aan de aard en omvang van deze overheidstaak. Voorkomen is, zeker wanneer het de volksgezondheid betreft, beter dan genezen en dat brengt ons tot de vraag in hoeverre het recht moet en kan worden ingezet om de schade verbonden aan legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten te voorkomen. Uitgangspunt daarbij is – zoals door *Sijmons* in zijn bijdrage verwoord – dat bestrijding van ‘het kwade’ (de ziekte: ‘negatieve gezondheid’) langs het spoor van het versterken van ‘het goede’ (‘positieve gezondheid’) loopt.

De opdracht is duidelijk, maar de lijnen langs welke deze zou dienen te worden uitgevoerd niet. De opvatting dat het bevorderen van de volksgezondheid een taak is voor de overheid is immers – zoals *Milo* in zijn bijdrage laat zien – er een die direct samenhangt met de opkomst van het centrale staatsgezag. Consumptiepatronen en levensstijl zijn sterk historisch en cultureel bepaald, en de epidemische gezondheidskwesties (obesitas, rokersschade,

alcoholverslaving) die ons heden ten dage in het gezicht staren, laten zich – zoals ook *De Vries* in zijn bijdrage illustreert – duiden als de ongewenste risico's van de welvaartsmaatschappij. Volksgezondheid vormt een blijvende 'zedelijke kwestie die aanleiding geeft tot publieke zorg'.

Niet alleen voor de overheid als wetgever en regering maar ook voor de rechter geldt dat wanneer maatschappelijke problemen zoals legale gezondheidsbedreigende risico's daarom vragen, zijn handelen erop gericht dient te zijn om die problemen te geleiden tot een zoveel mogelijk maatschappelijk bevredigende oplossing, aldus *Ortlep*. Hij betoogt in zijn bijdrage – aan de hand van onder meer de bekende *Urgenda*-uitspraak – dat binnen het kader van met name het internationale recht de rechter in die zin een duidelijke en belangrijke rol heeft naast die van de wetgever en de regering.

Vanuit het internationaal discours zijn er allerhande verplichtingen geformuleerd op grond waarvan de overheid gehouden is maatregelen te treffen ter voorkoming van gezondheidsrisico's die met het gebruik van (legale) producten en diensten gepaard gaan. Die ((men)rechten) worden beschreven in de afzonderlijke bijdragen van *Emaus, Borucki, Gispén, Toebe, Oldehof & Hesselman*. Laatstgenoemden beschrijven de naleving van dergelijke verplichtingen en stellen vast dat deze (enig) effect sorteren, zij het dat een deel van die regels zich beperkt tot bekende risico's. Een voorbeeld biedt tabaksontmoediging. Benadrukt zij dat dergelijke regelgeving de resultante is van een langdurig proces van (politieke) bewustwording en (politieke) onderhandeling en dat niet alleen bindende regelgeving, maar juist ook niet-bindende regelgeving van belang is voor het bewerkstelligen van een op bredere leest gesneden verzoeken waarin maatschappelijke en politieke steun wordt gegeneerd voor de publieke opdracht tot het bevorderen van de volksgezondheid. Daar mogen, gelet op de in het spel zijnde economische belangen, geen snelle oplossingen van worden verwacht.

Dat de volksgezondheid een blijvende 'zedelijke kwestie [is] die aanleiding geeft tot publieke zorg', activeert de vraag naar wat bijvoorbeeld het recht vermag als het gaat om de regulering van legale maar gezondheidsbedreigende producten en diensten. Het recht vormt, in al zijn vormen, een aan de overheid ten dienste staand sturingsinstrument. Hierbij is van belang dat wij leven in een tijdsbestek dat is doordeesemd van een beroep op het behoud en de bescherming van de individuele autonomie. De aanvliegroute ter regulering van de volksgezondheid zou – zo betoogt *De Vries* – moeten liggen in een herwaardering van het schadelijkheidsbeginsel met de daaruit voortvloeiende verruiming van de regulering via het recht. Aanknopingspunten zouden zijns inziens kunnen zijn gelegen in een op het liberaal paternalisme geënte benadering. Het gunnen van ieders autonome '*Le Grand Boeuf*' stuit wellicht af op het eveneens groeiende beroep van de burger op de redressering

van gezondheidsschade en de daaraan verbonden kosten voor de maatschappij. Daarenboven concludeert *Sijmons* in zijn bijdrage dat het niet inconsequent is om enerzijds uit voorzorg restricties op te leggen en anderzijds het individu de ruimte te laten om in strijd daarmee ongezonde keuzes te maken.

Faure, Visscher en Weber waarschuwen in hun bijdrage vanuit een rechtseconomisch perspectief echter voor al te veel vertrouwen in de sturende werking van het recht. Sturing op (het behoud van) gezondheid raakt immers direct aan de 'kwaliteit van het dagelijks leven', en daaruit voortvloeiende via het recht opgelegde beperkingen roepen weerstand op. Een optimale sturing, in de zin van een gezonde kosten-batenbalans, vraagt, zo betogen deze auteurs, om 'smart instrument mixes'. Veiligheidsregulering, in de zin van een van overheidswege te betrachten optimaal (voor)zorgniveau (te realiseren via onder andere consumentenvoorlichting, toezicht en marktregulering), dient te worden afgewisseld met (voor)zorg geïnstrumentaliseerd via het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.

Het potentieel van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht als middel om gezondheidsschade te voorkomen respectievelijk gemanifesteerde risico's te redresseren, wordt uitgebreid belicht in de afzonderlijke bijdragen van *Gillaerts* en *Samoy & Borucki en Keirse*. Aandachtspunt daarbij is de ongelijke uitgangspositie tussen de consument/gelaedeerde en de producent/gedaagde. Die laatste verhouding, en de daaraan uit hoofde van internationale en Europese regelgeving verbonden verantwoordelijkheden, staat ook centraal in de bijdrage van *Emaus*. De zojuist genoemde auteurs belichten ieder op eigen wijze de aard en de grenzen van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, met als vertrekpunt de onmogelijkheid van integraal (gezondheids)herstel. Juist daarom zou, zo benadrukt *Gillaerts*, moeten worden ingezoomd op de preventieve functie van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, oftewel: de via dreiging met aansprakelijkheid te bewerkstelligen ontrading om legale maar risicovolle producten op de markt te brengen. Een benadering die in de Europese context inmiddels vertaling heeft gekregen in de door de *European Group on Tort Law* geformuleerde *Principles of European Tort Law*. *Samoy, Borucki & Keirse* richten zich in hun bijdrage over de betekenis van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht op de bestrijding en redressering van de aan het roken gerelateerde schade. Zij benadrukken dat de vraag naar de aansprakelijkstelling niet alleen afhangt van de opstelling en het acteren van de producent, maar ook van die van de consument, in het bijzonder van de door de roker genomen – of wellicht beter – genegeerde gezondheidsrisico's. Om die aansprakelijkheid in rechte te kunnen beoordelen dient duidelijkheid te worden gegeven over de te hanteren maatstaf van (on)zorgvuldig handelen. *Samoy, Borucki & Keirse* werken dit verder uit door enkele pistes binnen het recht te verkennen (strafrecht, arbeidsrecht), om vervolgens te bezien of, en op welke grondslag daarbinnen, kan worden gesproken van (buitencontractuele) aansprakelijkheid van derden voor de aan het roken

gerelateerde gezondheidsschade. In een afzonderlijke bijdrage belicht *Borucki* voorts de betekenis van het EVRM en de in de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens gelegen positieve verplichtingen.

De vraag naar de grondslag en inhoud van de te betrachten maatschappelijke zorgvuldigheid hangt samen met de door *Verheyen* in zijn bijdrage belichte kwestie van de productwaarschuwing en het informeren van consumenten. Uit hoofde van de – ook door *Emaus* besproken – asymmetrie tussen de producent en afnemer worden vanuit de Europese Unie strikte regels gesteld aan de productveiligheid en productaansprakelijkheid. Toezicht op de naleving daarvan is een taak voor de overheid, maar kan – zoals beschreven door *Kasdorp & Van Erp* – niet los worden gezien van de internationale marktdynamiek. Overregulering en een al te grote voorzichtigheid zou zijn doel voorbijschieten. Het kan immers aanleiding geven tot verlamming van de markt, van vraag en aanbod naar producten. Maar ook met de juiste mate van bemoeienis is het geen eenvoudige opgave om toezicht te creëren, benadrukken *Kasdorp & Van Erp*. Papier is geduldig en de dynamiek van de werkelijkheid van toezicht wordt in de praktijk sterk gecompliceerd door verstrengelde belangen en onderlinge verwevenheid van (overheids)toezicht, met de daarvoor kenmerkende afhankelijkheid van de door producenten/aanbieders uit te leveren informatie en onderlinge afhankelijkheid en verwevenheid van contacten. Dat tast de ‘legale’ status van het aangeboden product weliswaar formeel niet aan; het verwordt niet tot een ‘illegaal’ product, maar wellicht wel tot een product van onvoldoende zorgvuldig handelen, of gewoonweg tot een te vroeg op de markt gezet product.

Dat laatste kan duiden op onvoldoende zorgvuldigheid van de zijde van de producenten, en soms zelfs vermoedens – zo geen zekerheid – oproepen van misleiding van de consument. Maar de vraag vanaf welk moment sprake is van een voor de gezondheid aanvaardbaar risico, met adequate informatie- en waarschuwingsplichten als disclaimer voor buitencontractuele aansprakelijkheid is niet altijd goed te beantwoorden. Er is gewoonweg ook een maatschappelijke behoefte aan innovatie en nieuwe producten en regelmatig ook komen de daaraan mogelijk verbonden gezondheidsrisico’s pas in een later stadium aan het licht. *Verhoeven* werkt dit uit in zijn bijdrage over productveiligheid en markttoezicht op Europees niveau: aan welke eisen moet een product voldoen om op de markt te worden gebracht, dus als ‘legaal’ product te gelden? En hoe effectief is het toezicht van overheidswege hierop? *Verhoeven* laat in zijn bijdrage zien dat de ‘veiligheid’ in de context van de voedingsindustrie een heikel punt is, en dat het bestaan van een gemeenschappelijk referentiekader (Richtlijn Productveiligheid) met de daarin neergelegde verplichtingen voor de producent en de distributeur (onder andere informatie- en waarschuwingsplicht) gezondheidsrisico’s niet uitsluit. Ook hier geldt dat de nationale autoriteiten waakzaam zullen moeten zijn, eigen maatregelen dienen te nemen en toezicht dienen te organiseren.

Een casus die getuigt van onzekere risico's, klevende aan als legaal vrijgegeven producten is die van de koolwaterstoffen, afkomstig uit minerale olie (zogenaamde *MOSH* en *MOAH*). *Rijnhout* beschrijft in haar bijdrage dat *MOSH* en *MOAH* aanwezig zijn in onder andere kartonnen verpakkingen, maar ook in voedingsproducten (graanproducten) en – *last but not least* – in het transport en verwerken van het afval daarvan. Dergelijke gecontamineerde producten zijn al langer op de markt verkrijgbaar en worden soms zelfs als 'gezond' geafficheerd, zonder dat de daaraan verbonden gezondheidsrisico's bekend waren. Inmiddels is er op Europees en nationaal niveau veel te doen over *MOSH* en *MOAH*. Niettemin nuttigt de gemiddelde burger in de ochtend nog steeds met trek het dagelijkse graanontbijt en schudt dat uit de onschuldig aandoende kartonnen verpakking.

Bij dit alles geldt dat niet alle heil van boven kan komen. De goed geïnformeerde consument draagt (ook) zelf de verantwoordelijkheid voor diens keuze van afname van producten. Dergelijke informatie moet weliswaar op adequate wijze worden aangeboden, maar de burger heeft ook zelf de verantwoordelijkheid alert te zijn op de eventuele gezondheidsrisico's. (Consumptief) gemak dient de mens, maar het kan slecht zijn voor de gezondheid en een goed beheer over lijf en leden blijft primair de verantwoordelijkheid van de 'eigenaar' daarvan, de mens. Het is dus zaak de waarschuwingen over onzekere risico's verbonden aan het gebruik van producten en diensten serieus te nemen. Dit vraagt dan op zijn beurt om adequate waarschuwingen, betoogt *Verheyen* in zijn bijdrage. Hij vindt medestanders in *De Ridder, Smit & De Wit*. Zij bespreken hoe de vakgebieden *public health* en sociale wetenschappen kunnen bijdragen aan het volksgezondheidsbeleid om de legale, maar gezondheidsbedreigende producten en diensten te bestrijden. In dat kader wijzen zij erop dat een overheidsbeleid gericht op de gezondheidsbevordering meer vraagt dan het voorzien in een juridisch adequate waarschuwingsplicht; er moet rekening worden gehouden met de inherente 'zwakte' van de mens. Er is sprake van een 'preventieparadox', oftewel: het gegeven dat (preventief genomen) maatregelen veelal weinig navolging vinden, omdat de vertaling naar de effecten daarvan op individueel niveau zo klein zijn dat de burger het liever als een klein gepercipieerde risico op de gezondheidsschade aanvaardt dan zich het gemis van het genot en gemak van het product te ontzeggen. Om de gewenste effecten te bereiken moet regulering van de volksgezondheid worden benaderd vanuit een holistische benadering. Anders gezegd: gezondheid is van levensbelang en is onlosmakelijk verbonden aan onszelf, wat we ook doen en waar we ook zijn. Maatregelen ter bevordering van de gezondheid en het voorkomen van risico's dienen alle velden van het menselijk (samen)leven te beslaan, niet alleen het leven thuis, maar ook op school, op het werk of in de wijk. Juist die verwevenheid met het dagelijkse leven, in combinatie met de geduide 'berekende geest' van de genotzuchtige mens, leidt ertoe dat 'dwingen' weinig effect zal sorteren. De volksgezondheid is (psychologisch) beter gediend met een positieve benadering en uitingen van saamhorigheid, of van overheidswege ingezette 'nudges'. Met het laatste

is bedoeld de op het individu toegesneden positieve incentives die de burger als het ware ertoe verleiden om te kiezen voor het goede (de gezondheid), en het kwade (te veel eten, drinken, roken en te weinig bewegen) te laten. Adequate voorlichtings- en waarschuwingsverplichtingen kunnen – als betoogd door *Verheyen* – hier een bevorderende rol bij spelen.

Ook *Vytopil* wijst hierop in haar bijdrage over de risico's verbonden aan het gebruik van tabakswaaren respectievelijk suiker. De eerste piste, de tabakswaaren, heeft zich inmiddels ontwikkeld tot een op het niveau van het strafrecht doorgedrongen publiek gevecht tussen de tabaksindustrie en antagonisten van het roken van diverse pluimage. In haar bijdrage gaat *Kool* in op de haalbaarheid van de aangifte door de Stichting Rookpreventie Jeugd en enkele particuliere aangeefsters, welke aangifte inmiddels, ondanks een storm van publieke bijval, voor het Openbaar Ministerie (vooralnog) geen aanleiding is om tot vervolging over te gaan. Het is veelzeggend dat dit mondiaal unieke beroep op het strafrecht zoveel bijval heeft gekregen. Dit geeft aan dat de roep om het redresseren van en voorafgaand informeren over legale maar gezondheidsbedreigende risico's inmiddels op een historisch onbekend hoog normatief niveau is komen te liggen, namelijk op dat van de levensdelicten en overige zware aantastingen van de fysieke en geestelijke integriteit, gevoed bovendien door de suggestie dat daarnaast sprake is van strafbare misleiding. Ook *Samoy, Borucki & Keirse* gaan in hun bijdrage in op de mogelijke rol van het strafrecht bij de bestrijding van tabaksgerelateerde gezondheidsschade.

Vytopil bespreekt in haar bijdrage echter niet enkel de tabakscasus, maar gaat ook in op de suikercasus. Hoewel zij dit niet met zoveel woorden benoemt, kan de vraag worden gesteld of we wat betreft het laatstgenoemde de komende jaren zullen worden geconfronteerd met vergelijkbare taferelen als welke nu voorliggen betreffende de tabakscasus. Ook wat betreft de suikercasus is het maatschappelijk bewustzijn over de aan (over)consumptie verbonden gezondheidsrisico's groeiende en dwingt regelgeving tot het verschaffen van gerichte informatie en waarschuwingen door de producent richting de consument. Waar nu nog wordt volstaan met de vermelding van ingrediënten uit hoofde van de Voedselinformatie Verordening (2014), worden de komende jaren ook hier wellicht plaatjes van obesitas, gevolgen van suikerziekte, hart- en vaataandoeningen en verlies van tanden en kiezen verplicht. En net als voor de tabakscasus, is te zien dat meer subsidiaire voorzorgsmaatregelen, zoals het 'gezonde vinkjes'-systeem, als onvoldoende worden beschouwd. In dat verband vestigt *Vytopil* de aandacht op de Claimsverordening (2006) en de Reclamecode, want ook misleidende reclame draagt niet bij aan het behoud van een goede gezondheid. En of het nog niet genoeg is, vraagt *Bloks* in haar bijdrage de aandacht voor de industriële geproduceerde vetten en voedingswaarden. Zij richt haar analyse op het onderscheid tussen economisch consumentisme (focus op consumentenbelangen) of producentisme (focus op producentenbelangen). Het eerste houdt in dat bij het opstellen van regelgeving van

de voedselmarkt gestreefd wordt naar een zo ruim mogelijk aanbod van producten en diensten. Het tweede vertegenwoordigt een bredere scope en ziet op een meer evenwichtige productregulering. Allebei houden verband met het verschil van (politiek) inzicht in hoe de sociaaleconomische belangen, waaronder de voedselveiligheid, te reguleren. *Bloks* maakt hierbij een vergelijking tussen het Europese en het Amerikaanse discours.

Maar het is niet alles ‘ziekte en droefenis’ wat de klok slaat in deze bundel. *Dietvorst* laat in haar bijdrage zien dat je er als overheid zeker in kunt slagen om een omslag te creëren in het consumptiepatroon en de levensstijl van burgers. Vooralsnog moet je daarvoor wel naar Schotland, maar de door *Dietvorst* beschreven traditie van de gezonde schoollunches vindt inmiddels ook grond in het in ons land opgezette project de gezonde Basisschool voor de Toekomst. Dat initiatief strekt verder dan het op schoolniveau verantwoordelijkheid nemen voor ‘het recht op gezondheid’ van de aan de zorg toevertrouwde schoolkinderen; het vormt ook een ingang om met ouders en verzorgers in contact te treden over het nut van een gezonde levensstijl buiten schooltijd. In Schotland is het een succes en gelet op de toenemende betekenis van de school als dagbesteding en de daaraan verbonden verantwoordelijkheden van de onderwijsautoriteiten voor de aan hun zorg toevertrouwde kinderen lijkt een dergelijk, op ‘*nudging*’ geïnspireerd instrument, ook in ons land navolging te behoeven.

4 EEN UITNODIGING

Hiervoor is toegelicht waarover deze bundel gaat, en wat de urgentie is van de centrale vraag naar de rol van het recht in de strijd tegen legale maar gezondheidsbedreigende risico’s. Met dit boek is het *UCALL* onderzoeksproject, dat dit thema centraal stelt, niet afgesloten. Het vormt integendeel een bouwsteen voor voortdurend *UCALL* onderzoek naar de grenzen van aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid. Bovenal beoogt het een open uitnodiging te zijn voor verdere gedachtenvorming over de rol van onder meer het recht bij actuele (volks)gezondheidsproblemen. Eenieder die daaraan een bijdrage wil leveren of die andere suggesties, opmerkingen of vragen heeft, wordt hierbij van harte uitgenodigd daarvan melding te maken (via a.l.m.keirse@uu.nl).